

Fra bedstefars dagbøger

af Aksel Kirk, Engkærbro 30, Elsted, 7752 Snedsted
i samarbejde med Uffe Larsen

I Sydthy Årbog 1985 skrev jeg en artikel ud fra min bedstefars, Jens Nielsen Kirk (1836-1909), dagbøger, som han begyndte at skrive den 1. april 1866 (påskedag).

Dagbogen begynder således: "Jeg var i kirke kl. 10, ellers holdt jeg dagen fri". Bedstefar var en tro kirkegænger, og dagbogen bevidner, at det var en sjælden søndag, han svigtede kirken. Men i travle perioder var det lige så ofte, at han var ude at sko et par heste før og/eller efter kirketid. Smedehåndværket lærte han dels på Thyholm, dels i Tåbel.

Smedien, hvori han udførte det meste af sin livsgerning, lå dengang ved kirkevejen overfor ejendommen "Krog" - en praktisk placering midt i landsbyen nær kirken, som lå centralt i byen, før udflytningen af gårdene begyndte.

Ved min bedstefars giftermål i 1878 overtog han sin fars ejendom og flyttede da smedien de 300 m til hjemmet. Her ligger den endnu, men er desværre i forfald.

I den ene ende af smedien, som er på 30 m², var der et lille kammer på 9 m² møbleret med en seng, et chatol og en stol. Her boede bedstefar i de 13 år, han var ungkarl. I de første år har han nok lejet smedien. I dagbogen skriver han den 24. marts 1870: "Om aftenen købte jeg smedien".

Ved siden af smedegerningen hjalp han sin far ved landbruget. Den 6. november 1866 skriver han: "Jeg var hjemme at hjælpe fader til omtrent kl. 4 eftermiddag. Da kom der bud, at konge- og kirketiende (ca. 1-1½ td. byg) skulle leveres næste dag ved Næssund. Jeg blev lejet til at tilsige beboerne i Ginnerup og Helteborg. Klokkeren 10 aften var jeg færdig dermed".

Den 7. november skriver han: "Om morgenen kl. 4 begyndte fader og jeg at kjørne byg med to kjørner. Derefter kastede jeg, og da fader var kjørt med kornet, gik jeg i smedien til aften".

Når de kjørnede byg, havde de et par små jernplader skruet på enden af plejlen, så den bedre kunne slå haserne af. Var kornet tørt og velbjerget, kunne de sikkert nøjes med - når halmen var fjernet - bare at kaste kornet. Ellers skulle det gennem en rensemaskine, som de var i besiddelse af. Der har sikkert været mange bønder, som tærskede hin novembemat. Nogle

fik jo først budet kl. 10 aftenen før, og jeg har læst, at man var meget strikse med leveringsfristen. Bønderne må have arbejdet delvis i mørke.

Jeg kan huske fra min drengetid, at vi brugte flagermuslygter med petroleum. Men de første petroleumslamper blev først tændt i Danmark i 1858, og der gik mange år, før de var udbredt. Måske har bønderne den novembemat haft nogle afskærmede tranlamper eller stearinlys til at give lys til arbejdet.

De første år, bedstefar var smed, arbejdede han meget rundt på gårdene. Alle større gårde havde et smedeværksted, som den omvandrende smed kunne benytte.

På gården "Futtrup" arbejdede smeden ofte flere dage i træk. Gården havde teglværk med 3-4 "teglheste". På selve gården var der en del arbejdsheste og to køreheste, og når alle hestene skulle være nyskoede til forårsarbejdet, markredskaberne skulle efterses, og teglværket skulle igang, da var der arbejde til 5-6 dage. Teglhestene skulle være særlig velskoede til det specielle arbejde med at slæbe ler af graven og gå i æltegraven, slæbende på en æltevogn. Når bedstefar var nede at sko teglhestene, var det som regel kl. 4 om morgenen, så hestene kunne være klar til arbejdet begyndte kl. 6.

Den 5. juli 1867 skrev bedstefar i dagbogen: "Arbejdede i smedien for Næssund jernstøberi (lå ved færgeløbet)".

Den 7. juli: "Jeg arbejdede for Anders Dahl. I middagslaget på Futtrup teglværk for at lægge fire par sko. Med det samme til badning".

Den 3. juli 1869 (en søndag): "Om morgenen lagt seks par sko for Niels Lings, i smedien et par timer, til kirke kl. 10. Om eftermiddagen lidt i smedien igen".

Den 21. december 1869: "Om formiddagen i Futtrup at opgjøre fødderne på nogle stude, ved middagstid lagt fire par sko for Anders Dahl, resten af dagen og aftenen i smedien".

Den 29. juni 1880: "Om morgenen kl. 4 ved Futtrup teglværk at lægge fire par sko, i smedien lidt, vendt kløver og stakket høg om eftermiddagen, samt fået to små læs høg hjem, mod aften til Th. Josefsen, Vester Toftum, at lægge fire par sko".

Jens Nielsen Kirk, 39 år gammel

Kirstine Kirk

Den 4. juni 1881: ”Vestervig markedsdag. Om morgenen tidlig hos Chr. Smed at lægge fire par sko. Derefter hos Mads Tolbøl at lægge fire par sko. Klokken 12 ½ kjørte fader, Stine og jeg til marked”.

Kirstine og Jens Kirks ejendom i Heltborg i 1950-erne. Nederst t.h. smedien. I baggrunden landskabet mod Limfjorden. Stuehuset er bygget i 1886 (se regnskab)

Det var lange og strenge arbejdsdage, men engang imellem blev der også tid til fornøjelser, måske forbundet med lidt romantik. Søndag den 20. januar 1867 skrev han: ”Kort før middag gik jeg til Ettrup for at gøre N. Chr. Stensgaards to døtre følgeskab til Thyholm”. (Han havde på det tidspunkt en bror, som havde ejendom på Thyholm). ”Vi gik over fjorden (isen) fra

Skibstedgård og kom til min broders kl. 4”. (Hvem, de to piger skulle besøge, berettes der intet om). ”Jeg blev hos min broders om natten. Næste dag besøgte jeg flere venner. I aftenen gik jeg fra min broders, mødte de 2 piger et aftalt sted. Vi gik over fjorden hjem igen. Var hjemme i Ettrup kl. 11. Jeg var hjemme kl. 1”. (Det har sikkert været praktisk med en ung pige under hver arm over isen). Bedstefar var da 30 år gammel.

Mine bedsteforældre blev gift den 5. februar 1878. Den 10. juli samme år skrev han i dagbogen: ”Arbejdede i smedien til kl. 4 ½ eftermiddag. Da holdt jeg op at arbejde i smedien, hvor jeg har arbejdet og tilbragt 13 lykkelige år. Smedien skal flyttes hjem (ca. 300 m)”.

Den 11. juli beretter han: ”Efter at have hjemkørt værktøjet, og hvad der var i smedien, begyndte vi kl. 10 ½ at tage taget af smedien. Vi fik denne dag hjemkørt lægter og spænder”.

Der hengik 16 travle dage, hvor han hver dag beretter om arbejdets forløb med murer, tækker o.s.v. Landbruget og smediearbejdet skulle også passes, og et par gange var han tidlig morgen ude at sko et par heste.

Det var lige midt i høbjergningstiden. Om det skrev han: ”I år avledes det meste kløverhø, som nogen kan mindes”.

Den 26. juli 1878 står der i dagbogen: ”I dag blev mureren færdig med skorstenen. Jeg havde

1880		Indtægt		Udgift	
		Kr.	Skr.	Kr.	Skr.
Samlet		561	76	928	88
Indtægt	Udgift				
Agens	Agens			3	68
Bønder 3/2	1/4	22	75		
Agens 2/2	1/2	8	30		
Bønder 2/2	1/2	19	15		
Agens 2/2	1/2	122	15		
Bønder 2/2	1/2	2	31		
Bønder 3/2	1/2	398	39		
Bønder 2/2	1/2	120			
Bønder 2/2	1/2	17			
Bønder 2/2	1/2	60			
Bønder 2/2	1/2	1	68		
Bønder 2/2	1/2	15	68		
Bønder 2/2	1/2	31	38		
Bønder 2/2	1/2	1	15		
Bønder 2/2	1/2	2	1		
Bønder 2/2	1/2	21			
Bønder 2/2	1/2	11	30		
Bønder 2/2	1/2	176	40		
Tilsummet		979	51		
		112	36		
		103			
		1202	81		

Jens og Kirstine Kirk med barnebarnet Jens Kirk (f. 1903), der emigrerede til USA i 1921. Fotografieret af Slej, Hurup o. 1906

min nabo til at grave møntørv og mønne smedien. Klokken 7 ½ om aftenen tændte jeg ilden i den ny smedie første gang”.

Bedstefar solgte derefter smediepladsen til Anders Chr. i ”Krog” for en pris af 20 kr. for de 7-800 m². Prisen skulle afdrages med 50 øre om året. 3 år tidligere havde min bedstefar solgt jord til møllen, som blev bygget det år. Her var det årlige afdrag på 10 kr. til juni termin, hvilket fremgår af regnskabsbogen: ”Møller Skaarups og Anders Chr.’s landgilde, i alt 10 kr. 50 øre.”

Omkring månedsskifterne beretter dagbogen altid lidt om vejret i den forløbne måned, hvis der havde været noget specielt. 1872 var et usædvanligt år. Januar beskrives således: ”Tørvejr omtrent hele tiden, søndenvind og tåge en del af tiden. Viben har i de sidste dage af måneden været set i Vestervig og stæren på Mors. Lærken har ladet høre fra sig i de sidste dage”.

Ved februars slutning: ”Den 25. så jeg for første gang i år viben, skjønt den var kommet for nogen tid siden. Det meste af måneden særdeles mild”.

Den 18. marts: ”Hidtil i måneden og især de sidste dage sjælden mildt og godt vejr, virkelig forårsvejr og grødevejr”, og dagen efter: ”Natten til den 19. begyndte det at blæse stærkt, og da dagen kom, begyndte det at sne. Streng vinter”.

Den 20.-23. marts: ”Snestorm af nordøst med stærk frost, især d. 21. var det hårdt og en stor del forårsfugle omkom, såsom stære, lærker og viber. Postforbindelserne stoppedes mange steder. Meget store sneedriver, så husene mange

steder var helt efterkastede af sneen. Disse dage arbejdede jeg i smedien”.

Den 24. marts: ”Opholdsvejr og klar frost. Jeg var til snekastning”, og den 25. marts: ”Atter snestorm. Før vinteren begyndte, var der sået korn et sted på Thyholm”.

I 1872 var, som en del nok har hørt eller læst om, nogle store oversvømmelser, særlig på Lolland. Om det skriver bedstefar: ”Den 13. november var der en stormflod af nordøst. Den anrettede forfærdelig ødelæggelse, hvortil mage ej søges her til lands. Navnlig de kyster, der lå op til Østersøen blev hårdt ramt. Mange ejendomme ødelagdes, mange huse og gårde bortskyllede helt. Besætninger og kreaturer blev skyllet bort og mange mennesker omkom. En forfærdelig nød og elendighed. Vandet var 17 fod over almindelig vandstand. Her på egnen ingen skader, snarere lavvande”.

Lidt forlystelser blev der tid til engang imellem. Den 25. juli 1873 berettes: ”Om eftermiddagen slog jeg sko og søm og skoede A. Skaarups heste. Klokken to kørte jeg med faders befording sammen med flere naboer til Ashøje til en folkefest, som holdtes der. Kom hjem kl. 10 ½. Det var én af de mest interessante dage, jeg har haft”.

Gaardejer Jens Nielsen Kirk,

født i Heltborg 8. Septbr. 1836, død s. St. 9. Novbr. 1909.

Efter at den aldøde havde tilbragt sin Barndom og Ungdom dels i sit Barndomshjem, dels ude blandt fremmede, altsent sin Værnepligt, deltaget i Krigen 1864, hvorfra han medbragte mange Minder, ægtede han i Aaret 1878 daværende Pige Ane Kirstine Andreassen og overtog samtidig Fædrehjemmet. Ægteparret blev velsignet med 6 Børn, hvoraf 1 er død, medens 5 med Moderen nu staar tilbage med Vemod og Sorg over Adskillelsen, men tillige med Mindet om en sjælden omhyggelig og trofast Fader og Ægtefælle.

At Jens Kirk ogsaa udenfor sin Families Kredts har været i Besiddelse af sine Medborgeres Agtelse, ses blandt andet deraf, at han røgtede Hvervet som Sognefoged i 20 Aar, nemlig fra 1884 til 1901. Han hørte til de Mennesker, der kun efterlader sig Venner og ingen Uvenner, hvorfor Mindet om den altid tjenstvillige, uegennyttige Mand sikkert ikke saa hastig vil uddø blandt hans Omgivelser. Den aldøde havde ejet et godt Helbred indtil det sidste Par Aar, da han svækkedes mere og mere, saa det skønnedes, at det vilde gaa, som det nu gik, at han skulde forlade sine kære Kredts. Under sin Sygdom havde han den Lykke at blive plejet af en kærlig Hustru og Børn.

Han har nu forladt sit jordiske Hjem for hisset at finde et endnu bedre, hvor Sygdom, Sorg og Savn opløses i Herlighed.

Tanker ved hans Død.

Ved vore kære Baare
Med Vemod vel vi staa;
Men rinder end vor Taare,
Vi trøstelig haaber paa,
De har ej tabt, men vundet
Et Fristed for al Sorg,
Har kun de hisset lundet
En Plads i Himlens Borg.

Har de bostængenes Færd
Iblandt os her paa Jord
Midt i en syndelig Verden
Kun sat det sikre Spor,
At Handling, Ord og Tanker
Udsprang af Hjertets Tro,
Du kaster frygt de Anker
I Havn, i Fremtid: ho.

Vor kære Mand og Fader
Sin Frelser havde kær,
Derfor han efterlader
Til os, som stod ham nær,
Den Vished at han drager
I Fred den rette Vej,
Hvor Haabet ham ledsager
Og Tro, som glipper ej.

Til Afsked Du modtage
Vort kærlige Farvel!
At Du herfra maa drage,
Det sker jo til Dit Held.
Skont her i Jordelivet
Du ej af kærligt Hjem,
Lig bedre bliver givet;
Til Sejr Du vinder frem!

I Kærlighed Dit Minde vil bevarer!

Den 5. juni 1874: "Arbejdede om formiddagen i smedien. Klokken 1 ½ gik jeg og Stine til Ashøje til grundlovsfest".

Som nævnt begyndte bedstefar at skrive dagbog i 1866. Det havde været interessant, om han havde begyndt et par år før og havde kunnet berette om sin deltagelse i krigen i 1864. Visse datoer fra krigen nævner han ofte i dagbogen, især 5. februar og 17. marts, to datoer han aldrig

glemte. Den 5. februar var samtidig mine bedsteforældres bryllupsdag. Når de fejrede den, var der altid nogle gamle krigskammerater med, og så mindedes de den 5. februar 1864, da de måtte rømme Dannevirke. Uden madforsyninger vandrede de i 10-15 graders kulde og snestorm til Dybbøl. Flere soldater frøs ihjel på denne marchtur. Der var da ved at blive revolution i landet. Der taltes om forræderi, og regeringen

truede med at gå af. Alle troede, at den danske hær var uovervindelig. Nu ved vi, at danskerne var dømt til at tabe krigen p.g.a. deres gammeldags våben.

Den 17. marts var gamle krigskammerater ofte samlede for at mindes stormen på Dybbøl eller ”affæren ved Dybbøl”, som der står i dagbogen. 4800 soldater faldt eller såredes ved Dybbøl. Prøjserne mistede 1200 mand. Krigen sluttede den 10. juli 1864, og de danske soldater vendte hjem den 19. august og blev hånet, fordi de havde tabt krigen. En del begik selvmord i skuffelse over denne modtagelse.

På et senere tidspunkt blev alle, der havde deltaget i krigen 1848-50 og 1864 belønnet med en medalje. Krigsveteraner her på egnen fik deres medaljer overrakt ved en fest i jernstøberiets lokaler, lidt nord for Karensminde, sikkert det eneste sted man havde lokaler, der var store nok.

Søndag den 8. april 1877 skriver bedstefar: ”Alle deltagere til erindringsmedaljefesten fra Hurup og Helmborg sogne var eftermiddag og aften samlet hos jernstøber Jensen. Der var 60 deltagere, der alle havde dame med - for det meste deres kone. Jeg havde Stine med. Vi gik hjem kl. 1. En skøn aften”.

Bedstefar lærte faktisk at skrive tre alfabeter. Først det gamle gotiske, som han brugte de første 19 år i dagbogen. Han gik over til vor nuværende skriveform, efter at han var blevet sognefoged.

Flere steder i dagbogen er der brugt en kodeskrift. Der hersker lidt mystik omkring den, men vi ved med sikkerhed, at han lærte det som soldat (vistnok i Kiel). Jeg har vist kodeskriften på flere museer og på Landsarkivet i Viborg, men ingen kendte den. Militærarkivet i København kendte heller ikke skriften og kunne ikke afgøre, om den havde været anvendt i de slesvigske krige.

Eksempler på kodeskrift i Jens Kirks dagbøger:

9.-10. nov. 1871

Den 11'te om eftermiddagen kl. 3 a 4 gik jeg syd næsten til Thyholm. Kom hjem kl. 9. Gik atter om morgenen kl. 4 og kom hjem kl. 7.
(Måske var turene forårsaget af en brors forestående emigration).

Den 11'te om eftermiddagen kl. 3 a 4 gik jeg syd næsten til Thyholm. Kom hjem kl. 9. Gik atter om morgenen kl. 4 og kom hjem kl. 7.

(Måske var turene forårsaget af en brors forestående emigration).

Januar 1872

Hav tak min kjære Gud og Fader for din godhed imod mig i det nu tilendebragte år. Tak for alt godt, både til legen og sjæl. Gid det nye år, som nu er udrunden, må blive benyttet bedre til at blive ret et godt barn. Giv mig styrke og hjælp til at begynde et nyt liv. Vær med mig Gud og velsign mig både til liv og sjæl. Gid jeg må begynde, fortsætte og ende dette år i min Herres og Frelsers, Jesu Kristi navn og engang, tidlig eller sent, at jeg skal kaldes herfra. Det eneste, jeg da beder om: Vær mig synder nådig og annam min udødelige sjæl, til nåde for min kjære Frelser, Jesu Kristi skyld - Amen.

August 1874

Om aftenen til Thomas Larsens. Det var hans kones fødselsdag. Sine Jensen var der også, som jeg ledsagede hjem.

A	y	B	D	e	f	g	h	i	j	k	l	m
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m
n	o	p	r	s	t	u	v	y	æ	ø	å	

Bedstefar var stærkt religiøs. Når han begyndte på et nyt år i dagbogen, takkede han for året, der var gået og bad for det nye. Når han har brugt kodeskriften i den forbindelse, kan det være på grund af en form for blufærdighed eller for at holde skriften vedlige. Flere gange har han skrevet et par linier, som han måske har syntes var for personlige til, at alle skulle kunne læse dem. Koden til skriften fandt jeg i dagbogen, og derudfra har jeg været i stand til at oversætte alt, der er skrevet i kode.

Både kodeskriften og hvad bedstefar iøvrigt har efterladt sig i sine dagbøger og regnskabsbøger, betragter jeg som en kulturarv, som forhåbentlig også vil kunne glæde årbogens læsere.